

ПЕДАГОГІЧНА СИСТЕМА В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО ЯК ОСНОВА ТЕХНОЛОГІЇ АДАПТИВНОГО НАВЧАННЯ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Анотація. Проаналізовано зв'язок ідей В. О. Сухомлинського з концептуальними напрямками Нової української школи: входження і адаптація дитини в шкільному житті, створення ситуації успіху в навчанні, виховання відповідальності, творчого мислення. Розглянуто основні погляди Сухомлинського на готовність дитини до школи. Здійснено науково-теоретичне обґрунтування нової структури адаптивного навчання з його компонентами; подається визначення поняття «навчальна адаптація»; визначено зовнішні та внутрішні фактори, які впливають на неї, особливості та зміст адаптивних періодів для рівня початкової та базової освіти.

Abstract. The connection between the ideas of V. O. Sukhomlynskyi and the conceptual directions of the new Ukrainian school is analyzed: the entry and adaptation of the child in school life, the creation of a situation of success in education, the education of responsibility, creative thinking. The main views of Sukhomlynskyi on preparing a child for school are considered. A scientific and theoretical justification of the new structure of adaptive learning with its components was carried out; the definition of the concept of «adaptation» is provided; external and internal factors affecting it, features and content of adaptive periods for the level of primary and basic education are determined.

Ключові слова: адаптація, адаптивні навички, гуманістичний підхід, мотивація, готовність до навчання в школі.

Постановка проблеми. Функціонування системи освіти в умовах воєнного стану характеризується інтенсивним пошуком нових підходів до змісту навчання, інноваційних форм організації освітнього процесу, ефективних педагогічних та інформаційних технологій, технологій адаптивного навчання та психоемоційної підтримки.

Нова українська школа – це довгострокова реформа, спрямована на оновлення повної загальної середньої освіти як основного компоненту безперервної освіти, що забезпечує формування особистості школяра, закладає фундамент для успішної самореалізації впродовж життя.

За останні десятиліття істотної трансформації зазнали цільова спрямованість освітнього процесу, організація навчального процесу, дидактико-методичне забезпечення, підходи до оцінювання освітніх результатів, з метою посилення особистісної орієнтації освіти, її розвивального, компетентісного, демократичного характеру [14].

Провідною ідеєю освітньої реформи стала Концепція Нової української школи. Відповідно положень прийнятого документа, в початковій та базовій школах України передбачено два навчальних цикли: І – адаптаційний (1-2 класи, 5-6 класи), метою

якого є поступове занурення дитини в шкільну атмосферу, послідовна адаптація до нового соціуму; II – базовий цикл – передбачає здійснення навчального процесу при підвищеній увазі педагога на формуванні у дітей самостійності і відповідального ставлення; підготовку до основної школи і успішне перебування в ній.

Інноваційні процеси у сфері освіти відчутно посилюють необхідність їх методологічного аналізу, а також зміцнення основ самої методології педагогіки як науки.

Мета статті – розкрити основні аспекти впливу ідей педагогічної системи Василя Сухомлинського в сучасному освітньому просторі, значущість використання педагогічного досвіду педагога для реалізації ключових компонентів формули Нової української школи, зокрема, стосовно сутності та шляхів адаптації школярів до умов освітнього процесу школи.

Виклад основного матеріалу. Проблема адаптації у навчанні дітей шкільного віку досліджувалась такими педагогами і психологами, як Л. Артемова, В. Кузь, Г. Люблянська, О. Проскура, О. Савченко, Д. Струннікова; діагностика готовності до шкільного навчання – О. Венгер, Ю. Гільбух, В. Дубровіна та ін.

Увага до процесів адаптаційного періоду була і є предметом постійних дискусій науковців та педагогів-практиків. Традиційно, прихильники психологічних підходів до цієї проблеми наголошували, що початок навчання в школі, перехід із початкової школи до базової, з базової — у профільну справедливо вважають кризовими періодами. Подібні перехідні періоди в житті й діяльності здобувачів освіти утворюють специфічні проблеми, які вимагають особливої уваги учителів, батьків, шкільних психологів та ін. В учнів 1-х, 5-х класів змінюється їхнє соціальне оточення, нові умови навчання й виховання висувають вищі вимоги до інтелектуального й особистісного розвитку, до рівня сформованості у здобувачів освіти навчальних знань, умінь, навичок.

Зауважимо, що спадщина видатного педагога багато років є предметом ретельного наукового аналізу як вітчизняних (Л. Березівська, А. Троцько, К. Юр'єва, О.В. Сухомлинська та ін.), так і зарубіжних учених. Особливої ваги вона набуває в сучасних умовах реформування освітньої галузі в Україні. Саме педагогіку В.О. Сухомлинського свого часу було визначено як педагогіку гуманізму, дбайливого ставлення до особистості дитини.

Досвід Василя Сухомлинського, ідеї його педагогічної системи мають теоретичне і практичне значення у період розбудови Нової української школи. Актуальними залишаються його ідеї, які відповідають загальноцивілізаційним тенденціям розвитку освіти щодо гуманізації освітнього процесу, методик навчання дітей, мотивів пізнавальної діяльності, особистісної орієнтації, дитиноцентризму, розвитку творчих сил кожної окремої дитини в умовах колективної співдружності, ідеї «радість пізнання», тобто емоційне сприйняття процесу навчання, виховання на цінностях, погляди на творчу професію вчителя і постійне вдосконалення його майстерності, на контроль і керівництво освітнім процесом.

У Концепції Нової української школи визначено формулу сучасної школи, яка поєднує дев'ять ключових компонентів: новий зміст освіти, заснований на формуванні компетентностей, необхідних для успішної самореалізації в суспільстві; умотивований учитель, який має свободу творчості й розвивається професійно; наскрізний процес виховання, який формує цінності; ефективне управління, що надасть школі реальну автономію; педагогіка, що ґрунтується на

партнерстві між учнем, учителем і батьками; орієнтація на потреби учня в освітньому процесі, дитиноцентризм; нова структура школи, яка дозволяє добре засвоїти новий зміст і набути компетентності для життя; справедливий розподіл публічних коштів, який забезпечує рівний доступ усіх дітей до якісної освіти [13].

Зупинимося на окремих компонентах цієї формули, завдання яких найбільше суголосні з ідеями В. Сухомлинського щодо проблем навчальної адаптації.

Ключовий компонент формули Нової української школи – педагогіка партнерства, в основі якої – «... спілкування, взаємодія та співпраця між учителем, учнем і батьками. Учні, батьки та вчителі, об'єднані спільними цілями та прагненнями, є добровільними й зацікавленими однодумцями, рівноправними учасниками освітнього процесу, відповідальними за результат» [13]. Те, що гармонійний, усебічний розвиток можливий лише за умови, коли школа і сім'я будуть діяти разом та стануть однодумцями у спільній роботі, В. Сухомлинський обґрунтував практично в кожній своїй науковій праці, постійно підкреслюючи важливість залучення родини до побудови освітньо-професійної траєкторії школяра.

Допомогти розкрити та розвинути здібності, таланти й можливості кожної дитини на основі партнерства між учителем, учнем і батьками – це місія Нової української школи. Серед основних принципів педагогіки партнерства: повага до особистості, доброзичливість і позитивне ставлення, довіра в стосунках, діалог – взаємодія – взаємоповага, розподілене лідерство, принципи соціального партнерства» [5].

Суттєве значення у системі батьківської педагогіки Сухомлинського відведено питанню готовності дитини до навчання в школі. Він наголошував: «Це велике щастя для батьків: готувати дитину до школи, потім спостерігати її перші кроки на великій стежці до знань. Але це не тільки радість і щастя. Це - багато турбот і праці. Бо виховання починається з сім'ї, з того часу, як дитина осмислено подивилася на світ і усвідомила себе як живу, активну, діяльну істоту» [9, 25].

Відомо, що В. О. Сухомлинський був справжнім знавцем і дослідником психології учня, він глибоко розумів душу дитини, її переживання, почуття, прагнення і сподівання, досконало знав психологію взаємин батьків і дітей. Не випадково погляди вченого на готовність дитини до школи проникнуті

усвідомленням її значення для формування особистості дитини.

Робота з підготовки дітей до школи, на думку педагога, повинна розпочатися зі створення єдиного колективу батьків, тісно пов'язаного з педагогічним. Спільними зусиллями можна забезпечити відсутність розбіжностей у вихованні. «Відсутність батьківського колективу призводить і до відсутності єдиної громадської думки батьків при здійсненні єдиних вимог школи і сім'ї у вихованні дітей», – зауважує Василь Олександрович [10, 25]. Для реалізації завдань підготовки дитини до школи педагог вважає доцільним застосовувати найрізноманітніші форми роботи з сім'єю – колективні батьківські збори, індивідуальні бесіди, консультації з батьками та дітьми, тематичні виставки, різноманітні шкільні заходи тощо. На думку В.О. Сухомлинського, якщо підготувати батьків до шкільного життя їх дитини, надавати їм необхідні консультації, то вони, у свою чергу, зможуть позитивно вплинути на своїх дітей та допомогти їм швидко подолати перші труднощі і бар'єри.

Аналізуючи твори В. Сухомлинського, можна дійти висновку, що провідну роль у підготовці дитини до школи відіграють батьки. Саме з їхньою допомогою формується уявлення про школу та психоемоційне налаштування. Швидкість адаптації до нових правил життя та різних видів діяльності залежить від позитивності створеного образу у свідомості, саме батьками.

Наступний ключовий компонент формули Нової української школи – сучасне освітнє середовище.

Формування нового освітнього середовища – це не просто вимога Нової української школи щодо оновлення матеріально-технічної бази школи і класу, це зміна ставлення до дитини, намагання знайти оптимальний спосіб для її ефективного навчання, виховання і розвитку. Це створення багатофункціональних гнучких просторів для різноманітних форм освітньої діяльності, забезпечення сприятливої емоційної атмосфери, мотивації та налаштування на продуктивну працю. Реалізація середовищного підходу сприяє організації освітнього процесу відповідно до вікових та індивідуальних особливостей і потреб дитини.

Створення освітнього середовища було актуальним і для педагогічного колективу Павлівської школи. Директор школи розглядав освітнє середовище закладу, як комплекс взаємопов'язаних компонентів, відносив до

нього і найближчий до дитини світ – школу та клас, і віддалений у часі і просторі – село, місто, країну, природу тощо. Особливого значення надавав природі, тому що «... кожна мандрівка в природу – урок мислення, урок розвитку розуму» [7, 23].

Водночас мислитель зауважував, що необхідно постійно піклуватись, щоб з приходом до школи думка дитини не була обмежена рамками класної дошки, сторінками букваря; щоб стіни класу не затуляли різноманітність світу, в таємниціях якого – невичерпні джерела творчості. Іншими словами: щоб дитина хотіла вчитися, її інтелектуальне життя в жодному разі не може обмежуватися підходами, які спрямовані на запам'ятовування, заучування та подальше відтворення знань з метою контролю.

Вчений-педагог був переконаний, що для того, щоб діти мали бажання вчитися, зовсім не обов'язково робити кожен урок цікавим, не потрібно розважати дітей і придумувати щось надзвичайне. Секрет бажання вчитися – насамперед в успіхах дітей, в їхньому відчутті зростання, руху, осягнення складного.

Кожен день учня повинен наповнюватись новим змістом, новими питаннями і знахідками. Процес навчання має органічно вплітатись в життя школяра. Це можливо лише тоді, коли кожен учитель добре знає і розуміє вікові та індивідуальні особливості дітей різного віку, дотримується індивідуального темпу розвитку кожної особистості.

Обґрунтування теоретико-методологічних характеристик особистісно зорієнтованого підходу в навчанні та вихованні закладені в Концепцію Нової української школи (виявлення індивідуальних пізнавальних здібностей, опора на життєвий і практичний досвід учнів, допомога кожному пізнати себе, самовизначитися і самореалізуватися, максимальне врахування прав дитини) здійснене на основі ідей Василя Олександровича.

Готовність до школи є інтегративною характеристикою розвитку дитини, яка охоплює компоненти, що забезпечують її успішну адаптацію до умов і вимог школи – «важлива передумова подальшого розвитку вихованців...» [11].

Формула Нової української школи та сутність технологій її реалізації підтверджують думки Сухомлинського щодо важливості і необхідності усвідомлення усіма учасниками освітнього процесу психологічної складової у період навчальної адаптації, оскільки вона створює умови для успішного

оволодіння навчальною діяльністю.

Нагадаємо, що психологічна готовність враховує такі компоненти: *мотиваційний* – відображає бажання чи небажання дитини навчатися. Від нього залежить входження дитини в нову для неї діяльність, яка відрізняється від ігрової своєю обов'язковістю, розумовим напруженням, необхідністю долання труднощів; *інтелектуальний* – обізнаність, яка характеризується обсягом знань про навколишній світ, живу й неживу природу, соціальні явища; рівень розвитку пізнавальної сфери: аналітичне мислення (здатність розуміти суттєві ознаки і зв'язки між явищами), раціональний підхід до дійсності, логічне запам'ятовування; *особистісний* – чітке усвідомлення дитиною своєї внутрішньої позиції, статевої належності; навички самообслуговування; поступатися при потребі своїми бажаннями; вміння опанувати себе, зважати на думку інших дітей; моральна зрілість (знання норм поведінки, позитивне ставлення до цих норм, осмислена реалізація їх у контактах з оточенням); уміння спілкуватися з учителем, учнями; сформованість внутрішніх етичних норм та критичної самооцінки; здатність бачити позицію партнера; *емоційний* – цей компонент проявляється в тому, що дитина йде до школи охоче, радісно. Такі переживання роблять її відкритою для контактів з вчителем, новими товаришами, підтримують впевненість в собі, прагнення знайти своє місце серед однолітків; *вольовий* – виявляється у вмінні керувати своєю поведінкою; певному рівні розвитку пізнавальних процесів; доволіному сприйнятті, тобто вмінні не тільки слухати, але й чути вчителя; доволіному запам'ятовуванню і відтворенню, умінні доволіно виконувати дії, робити не тільки те, що цікаво, а й те, що потрібно, доводити розпочату справу до кінця [7].

Поряд з тим для повноцінного змісту готовності дитини до школи, окрім психологічної готовності, необхідно враховувати ще такі параметри: розвиток значимих для школи психофізіологічних функцій; розвиток пізнавальної діяльності; стан здоров'я.

Готовність до навчання, на будь-якому рівні освіти – суттєвий, але не єдиний фактор впливу на процес навчальної адаптації. Є низка несприятливих факторів: функціональна неготовність до школи, незадоволеність у спілкуванні з дорослими, неадекватне усвідомлення свого статусу в групі однолітків, неправильні методи виховання в

сім'ї, негативне ставлення дитини до вступу в перший клас, або перехід до базової школи; конфліктні ситуації в родині, негативне ставлення до педагога.

Швидкість і рівень адаптації школярів неоднакові і залежать від низки зовнішніх та внутрішніх факторів, які прямо чи опосередковано впливають на процес пристосування.

Серед *зовнішніх* факторів: побутові умови; взаємовідносини в класі; характер взаємодії з педагогами. Сьогодні до цієї групи факторів додалися фактор страху за власне життя, життя рідних і близьких, дестабілізація розпорядку навчального дня, системні порушення пізнавального процесу та спілкування школярів, спричинених подіями воєнного втручання.

Серед *внутрішніх* факторів можемо виокремити: мотивацію діяльності; пізнавальні інтереси; індивідуальні особливості дитини.

Сучасному педагогу важливо розуміти, що адаптаційний період довжиною у два роки у структурі початкової і базової освіти – це складне новоутворення, яке за своїм характером і змістом не може бути тимчасовим і хаотичним процесом. Включення в цей процес усіх учасників освітнього процесу потребує системних і логічно виважених підходів до шляхів реалізації технологій адаптивного навчання, вибудови ефективної взаємодії, обґрунтування специфіки змісту навчання, розвитку навичок адаптивності та аналізу отриманих результатів.

Враховуючи вище зазначене, виникає необхідність у розробці освітньої програми щодо підготовки педагогічних працівників до організації та методичного забезпечення навчального процесу в адаптивний період.

Структуру процесу навчальної адаптації можна умовно поділити на три етапи. *Підготовчий етап*. Цікавий і разом з тим складний для усіх учасників освітнього процесу: знайомство, вибудова правил/рутин класу; споглядання і спостереження; збір інформації щодо особливостей протікання різних видів діяльності школярів під час навчання та позакласної діяльності, проведення діагностики, вивчення рівня новоутворень для цього віку (аналіз результатів). *Діагностичний етап* – характеризується індивідуалізацією та диференціацією навчального процесу, проведенням діагностики, спрямованої на рівні навчальної адаптації, встановлення характерних порушень і корекція. Тривалість

такого процесу залежить від індивідуальних особливостей і потреб учня. *Стабілізаційний етап* характеризується аналітичною та корекційною діяльністю психолога та педагогічних працівників. Здійснюється аналіз результатів попереднього етапу, планується стратегія подальшої роботи з учнями, які вимагають індивідуального супроводу та підтримки. Період стабілізації характеризується поліпшенням психологічного стану (аналіз повторної діагностики), підвищенням рівня якості і результативності навчальної діяльності.

Результат адаптивного періоду – новоутворена система навичок, яка дозволяє особистості школяра прийняти і усвідомити особливості навчального процесу. Готовність до навчальної діяльності під впливом новоутворених навичок називають **адаптивністю**. У багатьох випадках ступінь адаптивності визначається за допомогою різних інструментів діагностики та оцінювання якості результатів успішності дітей.

Адаптивні навички – це навички самостійного і спільного навчання; навички пізнавальної активності; навички взаємодії і комунікації в освітньому середовищі. Вони формуються, починаючи з раннього віку, закріплюються й поглиблюються в підлітковому (з 10–12 років) та дорослому віці. До них належать **уміння мислити, самоорганізовуватись, навички засвоєння змісту і способів діяльності в окремій галузі знань, готовність планувати, визначати пріоритети та ухвалювати ситуативні рішення**. В деяких сучасних теоріях їх відносять до групи **м'яких навичок** [12].

Теоретичний аналіз науково-педагогічних досліджень процесів та учасників адаптаційної системи, багаторічний досвід спостережень дозволили нам сформулювати сутність поняття «**навчальна адаптація**» – це інтегративний і багатофакторний процес впливу на учасників освітньої діяльності з метою формування здатності особистості використовувати сформовані навички адаптивності в умовах спеціального організованого процесу пізнання і реальних життєвих ситуацій. Ми не претендуємо на унікальність нашого підходу, оскільки кожен дослідник має власне теоретичне обґрунтування, зміст якого залежить від набору факторів впливу.

Наприклад, Л. В. Зданевич визначає поняття «адаптація» як термін для визначення процесу, в ході якого

відбувається пристосування суб'єкта до нового середовища (розвиток явища у часі, накопичення його елементів); рівноваги, котра встановлюється між суб'єктом і середовищем; результату пристосування (адаптованість як якісний етап в цьому процесі); мети, що ставить перед собою суб'єкт (адаптування до нових умов). Авторка вважає, що складність вивчення проблеми адаптації зумовлена відсутністю єдності в інтерпретації цього поняття, оскільки аналіз наукової літератури дозволяє виділити лише загальні підходи до визначення поняття адаптації [2, 10].

М. М. Ржецький вважає, що в педагогічному аспекті адаптацію можна уявити як процес зміни структури якостей її практичної, інтелектуальної та емоційної сфери активності, відповідно до особливостей педагогічного середовища. Він зазначає, що специфіка адаптації полягає в її індивідуальному характері [5, 10-18].

С.О. Гура розуміє адаптацію як процес включення особистості в певне середовище під час будь-якої діяльності, інтеграції з цим середовищем і самовизначення в ньому на основі найхарактерніших її особливостей. На думку дослідника, процес адаптації до навчання у закладі загальної середньої освіти утворюється низкою компонентів: *макросередовище* (соціально-економічна система у її динамічному розвитку); *мікросередовище* (навчальний заклад, у стінах якого протікає адаптація); *учень* як елемент, який адаптується; *адаптивна ситуація* (зміна основного, провідного виду діяльності індивіда (учня) та середовища спілкування); *адаптивна потреба*, усвідомлена школярем і перетворює його в суб'єкт адаптації; *умови адаптації*; *фактори адаптації*; *види адаптації*; *типи адаптації*. Сукупність усіх компонентів складає зміст адаптації, який орієнтовано на засвоєння нових способів навчальної взаємодії, опанування нових соціальних ролей та формування повного й адекватного уявлення про діяльність на підставі засвоєння спеціальних знань, умінь та навичок [2, 7].

Процес адаптації, на думку І.Ю. Зубкова, потребує шляхів оптимізації навчально-виховного процесу, серед яких: застосування гуманістичного підходу, враховуючи темперамент і характер кожного. Темперамент вважається найбільш стійкою та малозмінюваною характеристикою людини, яка проявляється в усіх сферах її життєдіяльності; використання різноманітних

методів для формування зацікавленості та готовності до навчання; стимулювання, мотивація творчої активності, що сприятиме розвитку відповідальності та самостійності; застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) під час навчально-виховного процесу, що є одним із основних шляхів удосконалення змісту освіти; правильна організація самостійної роботи з розширенням та поглибленням знань школярів [2].

Виникає риторичне питання, що ж мають зробити учасники освітнього процесу для того, щоб адаптаційний період НУШ проходив успішно?

Педагогам необхідно вчитись дбати про інтереси дитини, сприймати її як рівноправного партнера; створювати і зберігати комфортне освітнє середовище; вибудовувати атмосферу успіху; допомагати дитині усвідомити себе як особистість, розвивати адекватну самооцінку; мотивувати до навчання; розвивати важливі психологічні якості: ініціативність, працездатність, самодисципліну, відповідальність, вміння розподіляти свій час; забезпечувати форми та шляхи індивідуалізації; акцентувати увагу на досягненнях дитини; ніколи не вдаватися до грубої критики, порівнювати результати роботи школяра тільки з попередніми його роботами; використовувати сучасні технології навчання. І головне – завжди проводити заняття з позитивними емоціями.

Батькам школярів важливо навчитись: дбати про здоров'я дитини; допомагати у підготовці до школи; організувати робоче місце дитини; привчати до охайності й порядку, самостійності; заохочувати найменші успіхи дитини у навчанні й поведінці, використовуючи для цього слова-схвалення; радіти власній дитині; відверто розмовляти з дитиною та бути терплячими; читати разом з дитиною.

Сьогодні особливо гостро стоїть питання про те, як допомогти один одному прожити цей складний період із мінімальними освітніми втратами. Це питання однаково актуальне і для педагогів початкових класів і педагогів базової школи. Традиційно вважалося, що вчителю початкової школи достатньо знати основні особливості молодшого школяра, вчителю базової школи – особливості підліткового періоду. Сучасна психолого-педагогічна наука і практика вимагає не стільки глибоких знань про природу та розвиток дитини, як осмислення сучасних теорій пізнавальної діяльності і роль особистісних відмінностей

здобувачів освіти у побудові індивідуальної траєкторії успішності.

Сучасний педагог повинен вміти виявляти і аналізувати: поведінкові характеристики дітей різного віку (потреби, інтереси, необхідні обмеження, рівень пізнавальної активності та ін.); позитивні новоутворення дитячого розвитку, а також результати навчання на різних етапах освіти; бачити перспективні лінії наступності в змісті навчання початкової й базової школи; причини утруднень у навчанні і неспішності адаптаційного періоду, бути готовими проєктувати можливі (шляхи) їх корегування.

Особливе значення для успішної адаптації на початковому етапі навчання має сформованість спільних, для всіх компетентностей, умінь: обдумано читати тексти, виділяти в них головну думку; переказувати/інтерпретувати текст; віднаходити інформацію в навчальній літературі, словниках і довідниках (у тому числі з використанням інтернет-ресурсів); виконувати роботу за нескладним алгоритмом; індивідуально і з партнером ставити нове навчальне завдання; установлювати послідовність дій щодо його вирішення; доводити розпочату справу до кінця; описувати об'єкт спостереження; проводити класифікацію окремих об'єктів за спільною ознакою; порівнювати об'єкти, їх спільні й специфічні якості; висловлювати судження за результатами порівняння; бачити межу між відомим і невідомим; зіставляти результати власної діяльності зі зразком; знаходити й усувати помилки в навчальному результаті; виробляти критерії для оцінки навчальної роботи; оцінювати свої дії й дії інших учнів за заданими критеріями; звертатися до дорослого із запитом про відсутність доступної інформації; подолання навчальних труднощів, визначені власними зусиллями школяра; і головне – виявляти схильність до того, щоб віднаходити способи й засоби вирішення завдань, яких не вистачає, а не отримувати їх у готовому вигляді; вступати в навчальне спілкування; брати участь в обговореннях; організувати свою роботу в невеликих групах; володіти прийомами й навичками навчального співробітництва (уміння регулювати конфлікти, розуміти точку зору іншої людини, об'єктивно оцінювати власні досягнення і досягнення інших).

Такі умови і вимоги сучасного освітнього простору потребують від педагога переосмислення набутих стереотипів та

усвідомлення провідної місії сучасної освіти, здобуття нових навичок і зміни професійних ролей. Усвідомлюючи свою нову професійну сутність, педагог поступово повинен вводити у процес навчання нові навчальні ролі для здобувачів освіти («дослідник», «критик», «опонент», «керівник навчальної діяльності», «експерт» та ін.). І, звичайно, необхідним є напрацювання різних форм навчальної співпраці на основах паритету (рівності сторін), осмисленого підкорення, розподілу тощо, а також використання нових форм організації навчання, наприклад, лабораторно-семінарської, дискусій, проектної діяльності, навчального експериментування та ін.

Значні зміни відбулись у цілях та сутності оцінювання діяльності учня. Вона має забезпечити інтеграцію думки учня про себе з думками інших людей про нього; використовувати у процесі навчання конкретні навчальні ситуації, у яких відбувається розвиток самоконтролю, об'єктивної самооцінки.

Вирішення питань наступності початкової й основної шкіл пов'язане зі створенням безпечного навчального середовища як школи «дорослішання молодшого підлітка», яка б стала, за висловом Л. С. Виготського, «не обстановкою, а джерелом розвитку» кожної особистості. А для цього потрібне професійне переосмислення педагогом змісту і системи навчальної діяльності здобувачів освіти, що в першу чергу має відобразитись у змісті навчальних програм з кожного предмета.

Розвиток сучасного суспільства ставить перед освітою чимало викликів, які пов'язані з формуванням та розвитком навичок суспільно значимої користі, необхідних сучасній людині для повноцінного життя, постійного розвитку й ефективного здійснення професійної діяльності.

Найсуттєвіших змін набули навички емоційного навчання, організації і самоорганізації пізнавальної діяльності, планування, комп'ютерної і медійної грамотності. Найзручніший період для їх формування і розвитку - адаптаційний. Так, наприклад, заходи, що були застосовані у зв'язку з пандемією, ще на початку весни 2020 року здавались тимчасовими, як і теперішній воєнний стан, згодом переросли у довготривалі та набули ознаки «нової реальності». Суворі обмеження пандемії та війни змусили перевести освітній процес у дистанційний або гібридний (змішаний) режим. Для багатьох педагогів закладів освіти це стало проблемою комплексного характеру.

Більшість з них не мали досвіду використання онлайн-інструментів, навичок дистанційного спілкування з колегами та здобувачами освіти, батьками школярів, відповідного методичного та технічного забезпечення віддаленого викладання своїх предметів.

Процес адаптації до дистанційного формату потребував часу і швидкої перебудови організації навчання. Практики онлайн-навчання, що застосовувались у різних закладах загальної середньої освіти, були дуже відмінними й строкатими. Учителі використовували різні програми і платформи, проводили заняття з демонстрацією презентаційних матеріалів або без них, з використанням інтерактивних методів або без них, адаптували свої навчальні предмети до змішаного формату або використовували трансляції відеоуроків, у форматі національного телебачення. Сьогодні чимало закладів освіти змогли системно організувати процес віддаленого навчання, але в цілому навчальний процес продовжує бути викликом і випробуванням для всіх учасників освітнього процесу. Це, у свою чергу, зумовлює зростаючий скептицизм до якості навчального процесу й справедливо загострює питання його ефективності.

Разом з тим, нові виклики продемонстрували важливість і необхідність формування навичок **самоорганізації навчальної** діяльності, зокрема, вміння управляти своїм часом, готовності об'єктивно оцінювати власні досягнення, швидко приймати рішення в нестандартних ситуаціях.

Навички самоорганізації впливають на формування навичок **гнучкого планування**. Нестабільність сучасного життя, змінює плани всіх учасників освітнього процесу в залежності від формату навчання, формату канікул, умов організації навчального середовища, фізичного та психоемоційного стану. Навички гнучкого планування дозволяє формувати технологія критичного мислення, яка ґрунтується на поетапному виконанні завдань, дотриманні алгоритмів, розв'язанні задач, що мають багато нестандартних оригінальних рішень, використання методу передбачень та припущення.

Новоутворені навички нерозривно пов'язані з використанням навичок комп'ютерної та медійної грамотності.

Адаптивність – це навичка, яку можна набути. Швидкість і ефективність формування адаптивності залежить від багатьох факторів: зовнішніх і внутрішніх, технологічних і змістових. Сучасні підходи

до процесу навчальної адаптації орієнтовані на технології, що дозволяють: **досліджувати альтернативні способи дій та мислення** (дебати, інтерв'ю, репортаж про досвід людей, які опиняються у нестандартних ситуаціях, перегляд фільмів з наступним обговоренням, які саме якості, сприяли адаптації героїв у важких, нестабільних умовах); **мислити позитивно** (розвиток емоційного інтелекту, створення ситуації успіху), головний принцип – зосередження на перевагах, навчальних досягненнях та життєвих уроках; **досліджувати можливості, а не перешкоди** (наприклад, запустити Youtube-канал з порадами з розвитку адаптації, ввести денну йогу у звичку, запустити Telegram канал, у якому діти, можуть знайти нових друзів, оживити лайвхак; **візуалізувати мрії** – ефективно управляти змінами можливо тоді, коли в тебе є визначені тобою орієнтири – куди ти плануєш прийти; **здійснювати цілепокладання** – окрім самої мети, має бути вміння планувати, визначення пріоритетів (сильних сторін), прораховувати ризики і загрози, об'єктивно оцінювати власні можливості, змінювати власні плани; навчитись вибудовувати **колесо балансу** (емоційне відновлення та стійкість) [4].

Сучасні технології, які утворюють основу освітнього процесу Нової української школи, одночасно виконують функції інструментів адаптивного навчання і забезпечують взаємодію з учнем у реальному часі, індивідуальну підтримку кожного.

Замість висновків. *Формулу адаптивного навчання* можна відобразити за допомогою ключових опор: активна пізнавальна діяльність; необхідність та особистісна значимість; компетентісно орієнтована проєктивна діяльність; стратегії критичного мислення; об'єктивне оцінювання, самооцінювання, взаємоконтроль та ефективне навчання (розуміння, а не запам'ятовування); формування та розвиток м'яких навичок; індивідуальні відмінності і особливі потреби; вмотивованість і перспективність; емоційний інтелект. Обґрунтовуючи зміст і логіку пропонованої формули, ми обов'язково прийдемо до системи поглядів Василя Сухомлинського як до базової основи Нової української школи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гриневич Л. М. Від школи, де накачують знаннями, ми переходимо до школи компетентностей. URL: <https://dt.ua/EDUCATION/liliya-grinevich->

[perehodimovidshkoli-v-yakiy-tilkinaprihayut-znannyaми-tavidtvoryuyut-yih-do-shkoli-kompetentnostey-252819_.html](https://dt.ua/EDUCATION/liliya-grinevich-perehodimovidshkoli-v-yakiy-tilkinaprihayut-znannyaми-tavidtvoryuyut-yih-do-shkoli-kompetentnostey-252819_.html).

2. Гура С.О. Організаційно-педагогічні умови адаптації майбутніх інженерів-педагогів: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04. Харк. держ. пед. ун-т ім. Г.С.Сковороди. Х., 2004. 20 с.

3. Друганова О.М., Білик В.М. Актуальність поглядів В.О. Сухомлинського в умовах розбудови нової української школи. *Теорія та методика навчання та виховання*. 2019. № 47. С. 26–36.

4. Ляшенко А. Персоналізоване навчання: адаптуйся або «сідай, двійка». URL: <http://blog.ed-era.com/personalizovane-navchannia/>.

5. Ляшенко О. І. Пріоритети розвитку української школи в умовах реформування освіти. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету ім. І. Огієнка*. 2016. Вип. 22. С. 42. (Серія «Педагогічна»). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkr_ped_2016_22_13.

6. Нова українська школа (оновлена концепція). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/novaukrainska-shkola-compressed.pdf>.

7. Пехота О.М. Впровадження спадщини В. О. Сухомлинського в сучасну педагогічну освіту. URL: http://mdu.edu.ua/spaw2/uploads/files/22_8.pdf.

8. Сімончук О. Без домашніх завдань і оцінок. Що таке Нова українська школа. URL: <https://osvitoria.media/experience/bez-domashnih-zavdan-i-otsinok/>.

9. Сухомлинський В.О. Зв'язок школи з сім'єю. ЦДАВО України. Ф. 50 97. Оп. 1. С. 238.

10. Сухомлинський В. О. Батьківська педагогіка. К.: Радянська школа, 1978. 263 с.

11. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : у 5 т. К.: Радянська школа, 1976. Т. 2. 679 с.

12. Формування навичок адаптації учнів в різний віковий період. URL: <https://vseosvita.ua/webinar/formuvanna-navicok-adaptacii-ucniv-v-rizni-vikovi-periodi-19.html>.

13. Формула Нової української школи. URL: <https://nus.org.ua/about/formula/>.

14. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / Нац. акад. пед. наук України ; за заг. ред. В.Г.Кременя. К. : Педагогічна думка, 2016. 448 с.